

postavenia dŕžavy smerujúce zásady svoje, neskloní sa a neprivilí bezvýnimočne požiadavkám maďarským.

Ponevác ale národovci, menovite slovenskí, sústavne vytvorení sú z dejstvovania v tejto záležitosti a prispením mohutných a smerodajných činiteľov, ktorým jednalo sa o zostavenie uhorského snemu výlučne z maďarských živlov, vylúčení sú z vplyvania na riešenie štátoprávnych pomerov na terajšom sneme, preto jako neosobujeme si žiadne nároky na slávu a bobkové vence zdareného vyrovnania, tak ohradzujeme sa aj proti každému pripisovaniu nám viny nezdarenia sa toho nevieme koľkého už pokusu, a robíme to preto pred samým snemom, aby ohrazenie toto nenapadlo asnáď nickomu potom pripisovať len priebehu samého snemovania.

Kto zúčastňuje sa činne v práci, spravodlivé je, aby nehrozil sa následkov diela svojho a keď osobuje si výlučné nároky na uznanlivosť na prípad vydarenia, nech neostýcha sa aj niešť zodpovednosť za nevydarenie. Tak konať sluší mužom!

127

Úvodný článok (redakčný) Pešťbudínskych vedomostí, komentujúci zakončenie rokovani o rakúsko-maďarskom vyrovnani.

Uverejnili PbV, roč. VII, č. 2. Budín 4. januára 1867. Uverejňujeme len záverečnú časť.

Autor článku, komentujúc rokovania o rakúsko-maďarskom vyrovnani a politické výhľady pre rok 1867, konštatuje, že proti nemecko-maďarskej hegemonii bude dostatočná protiváha slovansko-rumunská, čo však, ako ukázal neskorší politický vývin, nestačilo zahatať uplatnenie vykorisťovateľskej a odnárodňovacej protiludovej politiky maďarských vládnúcich tried Uhorska.

Nemecko-maďarská únia prirodzene vyvolá solidaritu ostatných národov a potom uvidíme, kto zvíťazí?

Rakúski Slovania a Románi postačia, aby postavili protiváhu nemecko-maďarským hegemonistickým chůtkam; na to spoľahnúť sa môžu i tunajší i tamojší hegemoni; presvedčia sa, Boh dá, že národnia hegemonia a sloboda sú pochopy, ktoré spolu nelzá udržať.

My tedy veriac v solidaritu nenemeckých a nemaďarských národov, pripravení síce k ostrým zápasom, ale dúveryplne v konečné víťazstvo pravdy, práva a slobody, hľadáme v ústrety tej nemecko-maďarskej únii.

128

Komentár Pešťbudínskych vedomostí k rakúsko-maďarskému vyrovnaniu roku 1867.

Uverejnili PbV, roč. VII, č. 16. Budín 22. februára 1867.

Predstavitelia slovenského národného hnutia, pokiaľ boli zoskupení okolo Pešťbudínskych vedomostí, veľmi starostlivo sledovali rokovanie tzv. 67-členného výboru uhorského snemu, povereného pripraviť na základe elaborátu jeho 15-členného pododboru ústavnoprávnu úpravu vzťahov medzi Rakúskom a Uhorskom. Najmä si všímali, aký dosah bude mať toto vyrovnanie na úpravu pomerov nemaďarských národností v Uhorsku. Preto spájali úvahy o rakúsko-maďarskom vyrovnaní s prerokovaním národnostného zákona. Nie je náhodné, že ešte pred vydaním kráľovského reškríptu zo 17. februára 1867 nemaďarské národnosti (Srbi a Rumuni) podali svoj návrh národnostného zákona, aby i tým vynútili na uhorskom sneme venovať tejto problematike pozornosť ešte pred vlastným zákonodarným schválením rakúsko-maďarského vyrovnania, ku ktorému malo dojsť v blízkej budúcnosti, najmä po zvolení mimoriadneho zasadnutia ríšskej rady rakúskej. Úprava pomeru nemaďarských národností v Uhorsku k vládnúcemu národu maďarskému, rešp. úprava ich postavenia ako samostatných právnických osobností nebola pojatá do propozícií, ktoré tvorili podklad pre konečný text ústavného zákona o rakúsko-maďarskom vyrovnaní. Ten zabezpečoval nadvládu maďarských vládnúcich tried v Uhorsku, ktoré, nezávisle od Viedne, mali osobitnými zákonmi upraviť svoj vzťah k chorvátskemu kráľovstvu, k problému sedmohradskému, ako aj k národnostiam. Komentár PbV, ktorý uverejňujeme, nevystihuje svojím obsahom vážnosť rakúsko-maďarského vyrovnania a je dokladom, že predstavitelia slovenského národného hnutia ani plne nechápali jeho dosah pre ďalší rozvoj slovenského národa v Uhorsku. Ani neskôršie, keď uhorský snem uzákoňoval rakúsko-maďarské vyrovnanie, ani počas korunovačných slávností v júni 1867 v Budíne, ktoré znamenali triumf maďarských vládnúcich tried nad Viedňou, nezaujali podrobnejšie stanovisko a neurobili kritický rozbor ústavného zákona o rakúsko-maďarskom vyrovnaní. Upúťavala ich výhradne len problematika národnostného zákona, ktorú však maďarské vládnúce triedy po zabezpečení svojej hegemonie v Uhorsku už nepovažovali za prvoradý záujem svojej politiky.

Po prečítaní najvyššieho reškríptu od 17. t. m., ktorý viac ráz a zvláštnym spôsobom kladie závažie na jestvovanie a bezpečnosť monarchie a krajiny, sotva možno ubrániť sa tomu náhľadu, že reškrípt ten zrodený je pod vlivom konštelácie, hroziacej jestvovaniu državy a krajiny.¹

Ale jakokoľvek, rozpoltenie državy a rozdvojenie štátnej správy je skutočnosťou,

¹ Kráľovský reškrípt zo 17. februára bol odpoveďou na adresu uhorského snemu zo 17. januára a týkal sa usporiadania ústavnoprávnych vzťahov medzi Rakúskom a Uhorskom. Súčasne ako zálohu na jej zdarný priebeh panovník rozhodol vymenovať uhorskú vládu na čele s grófom J. Andrásym, ktorý potom uskutočnil spolu s predsedom ríšskej vlády rakúskej v priebehu roku 1867 tzv. rakúsko-maďarské vyrovnanie. Rokovanie o predlohe ústavného zákona o rakúsko-maďarskom vyrovnaní prebiehalo v uhorskom sneme v marci 1867 a bolo ním prijaté 257 hlasmi proti 117 pri 22 neprítomných členoch uhorského snemu.

ktorej výsledky nech uvážia tí, ktorí popredne povolani boli starost' mať o celistvosť a jednotu državy.

Nám pri tejto príležitosti úprimne priznať sa prichodí k tomu, že sme ovšem želali také preporodenie Austrie, pri ktorom by možnými a zabezpečenými boli bývali aj neukrivďovaná existencia a samostatný vývin jednotlivých jej národov, aj spojenie týchže v jeden silný, trvácnosť jestvovania zabezpečujúci štátnoorganický celok.²

Ale od 17. t. m. máme z jedného dva štáty.

I tak dobre.

Lahko oželieme tie výhody, ktoré sme si sľubovali z existencie jedného veľkého štátneho organizmu pre zabezpečenie jestvovania svojho,³ ktoré nám on ale predsa nikdy neposkytnul a poskytovať ani nikdy úprimne nezamýšľal, a napnime celú svoju pozornosť a snahu, aby sme pripravili svojej ovšem v najväčšie nebezpečenstvo uvedenej národnej existencie to poistenie, ktorého sa domáhať nikdy neprestane vrodená snaha po udržaní sa, ktorého oprávnenosť na svojej dedičnej zemi len krivda v pochybnosť uviesť a ktorého oživotvorenie len násilie odoprieť môže.

Po druhé úprimne priznať sa nám prichodí, že neprináležali sme k tým, ktorí domáhali sa odpovednej ministeriálnej vlády pre našu vlasť.

Bolo to preto, že práve takáto vláda roku 1848 a 1849 nielen v zásade, ale najukrutnejším prenasledovaním ubijala náš národ;⁴ ďalej ale preto, že väčšina krajinského snemu, z ktorej sa rodí taká vláda, a ktorej vôľu hľadať, ak chce trvácnosti mať, je povinná, ani roku 1861, ani pozdejšie⁵ nedokázala naproti nemaďarským národom vôbec a naproti našemu slovenskému zosobna tej občiansko-bratskej náklonnosti a spravodlivosti, ktorá by nás, hľadiacich do minulosti a budúcnosti od trápneho obávania sa o svoje národné jestvovanie, ba o osobnú bezpečnosť a slobodu občiansku k uspokojeniu ochránila.

Medzitým uznávali sme vždycky a ochotne uznávame aj teraz, že zodpovedná vláda je nevyhnutná výminka občianskej slobody, ako tiež, že ministeriálna vláda je požiadavka času primeraná, ktorej ubrániť sa už teraz a najmä u nás nemožno.

Stará dikasteriálna vláda⁶ bola u nás na svojom mieste a vo svojom čase najprospešnejšia. Menovite kým zachovával sa 97, 101 a 102 zák. čl. z r. 1723 v celej úplnosti.⁷ Dľa tamtoho mali byť menovaní radcovia kráľ. námestnej rady zo všetkých častok krajiny (ex omnibus partibus regni), čo by dľa terajších potrieb toľko znamenalo, jako zo všetkých národov; dľa druhého zase námestná rada od žiadneho dikasteria nemala

² Federalizácia jednotného Rakúska s rešpektovaním práv jednotlivých národov, najmä slovenských.

³ Totiž samostatné postavenie, aké mali na mysli už roku 1849.

⁴ Myslí sa tu na maďarizačné opatrenia zákonov z roku 1848 a na prenasledovanie predstaviteľov slovenského národného hnutia.

⁵ Narážka na to, že uhorský snem, ktorému bolo roku 1861 odovzdané Memorandum a ktorý rokoval krátko pred svojím rozpustením o národnostnej otázke, nevzal ohľad na požiadavky národnosti. Podobne urobil aj roku 1865, keď odďaľoval prerokovanie národnostného zákona.

⁶ V Uhorsku až do obnovenia zodpovednej parlamentnej vlády označovali tak ústredné krajinské úrady na vybavovanie politických, finančných a vojenských vecí. Išlo napr. o dvorskú kanceláriu, kráľovskú námestnú radu, dvorskú komoru a vojenské hlavné veliteľstvá.

⁷ Kráľovská miestodržiteľská rada bola zriadená ako jeden z dôsledkov uzákonenia tzv. pragmatickej sankcie na zák. čl. 97 a 102 z roku 1723 a predstavovala orgán ústrednej vlády pre Uhorsko, vybavujúcej všetky záležitosti, o ktorých napokon rozhodoval panovník.

závisieť, ale len od Jeho Veličerstva (*Praefatum consilium a nullo dicasterio aulico sed Sua Majestato Sacratissima dependebit*); dľa poslednieho: uzavretia väčšinou námestnej rady vynesené mimo nej samej nikto nesmel premeniť. (*Ut conclusa semel per pluralitatem votorum in Consilio, extra Consilium nemini inmutare liceat.*)

A tak to bolo do roku 1848.

Ale od roku 1861 počnúc práve tí, ktorí na zachovávanie krajinských zákonov na hor a nadol najviac naliehali, či vlastným vnuknutím vedení, či návalom okolností nútení, trebárs zákonná kráľ. námestná rada aj roku 1860 aj roku 1865 oživotvorená bola, celkom vyrazili ju z jej zákonnej koľaje a pozbavili ju zákonného rázu.

Za jedno predpísané kolegiálne pojednávanie všetkých diel — pričom viacej očí viac videlo — pre nával od roku 1848 mnohonásobne rozvetvenej administrácie v tak veľkej krajine, jako je Uhorská, stalo sa zrovna nemožným a bežné, alebo prezidiálne riešenie v dielach najmenšej povahy, stalo sa potrebnou a aj vo vážnejších dovolenou možnosťou.

Za druhé kráľ. námestná rada bola znížená z hodnosti najvyššieho spravujúceho fórumu, lebo kancelária dvorská predtým len súkromná kancelária Jeho Veličerstva kráľa uhorského, proti hore uvedenému zákonu osvojila si úlohu najvyššej administratívnej vrchnosti.

A tak pomaly vyrástla v štáte uhorskom ústrojnoscť správna, ktorá sa podobala celkom ministerstvu, lenže nebola zodpovedná. A poneváč nezodpovedala zákonu III. z roku 1848 preto, že jeho obrubok nevyplnila, a poneváč nezodpovedala ani zákonom 97, 101 a 102 z r. 1723, preto, že ich hranice mnohonásobne prekročila, stratiac týmto spôsobom svoj zákonný základ, ani udržať sa nemohla trvácne, len priechodné doby neblahých experimentácií vyplňovala.

Ináče o rozpustenej kráľ. uhor. námestnej rade z nášeho národného stanoviska nemôžeme viac povedať, neželi: *de mortuis nil, nisi bene*, a čo budeme o ministerstve hovoriť, ukáže sa potom, keď nás skutkami svojimi alebo k uznalej srdečnej povďačnosti zaviazže, alebo k rozhorčenému horekovaniu prinúti. Dovtedy želáme mu ducha zmierlivosti, spravdivlosti a úprimnej snahy, to svojim časom ústne rozhlasované, ale skutkami hanebne zaprené najhlavnejšie heslo na svoju zástavu napísavšieho 1848 roku: rovnoscť, bratstvo a sloboda, vždycky a všade predstavovať, brániť a uskutočňovať.